

Теоретико-методичні проблеми вивчення дисципліни “Методика викладання психології” майбутніми психологами

Ляховець Л.О.

*Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка*

Стаття присвячена аналізу теоретичних та методичних проблем підготовки майбутніх психологів. Детально розглядаються предмет, цілі, завдання курсу “Методика викладання психології” та організаційно-методичні труднощі його вивчення. Наводяться зміст і методичні засади програми навчальної дисципліни.

***Ключові слова:** методика викладання психології, змістовний модуль, інноваційні методи, лекція, семінарське заняття, самостійна робота*

Theoretical and methodological problems of studying the subject “Methods of Teaching Psychology” future psychologists

Liakhovets L.O.

The article analyzes the theoretical and methodological problems of future psychologists. Elaborates on the subject, goals and objectives of the course "Methods of Teaching Psychology" organizational and methodological difficulties of its study. We give meaning and methodological foundations of the discipline program.

***Keywords:** methods of teaching psychology, informative module, innovative methods, lecture, seminar, independent study*

Постановка проблеми. Особливості функціонування сучасного культурно-історичного простору, прискорення розвитку інформаційних технологій, специфіка сучасної системи освіти, зміна світоглядних позицій особистості щодо власного майбутнього зумовлює необхідність перегляду

змісту, форм і засобів професійної підготовки майбутніх фахівців, особливо тих, хто працює у сфері “людина – людина”. Не викликає сумнівів той факт, що наразі збільшується необхідність в оновленні всіх компонентів освіти, і, в першу чергу, навчального процесу й навчальних дисциплін.

У зв'язку з цим, **метою** нашої статті виступає обґрунтування змісту та методичних засад вивчення дисципліни “Методика викладання психології” майбутнім психологам (студентами 3-го курсу, стаціонарного відділення, напрям підготовки “Психологія”).

Результати теоретичного аналізу. Сьогодні психологія як навчальна дисципліна викладається в освітніх закладах різного типу, зокрема у роботі В. Семиченко, наводиться їх перелік з десяти типів [7]. Але, поряд з тим, вважає дослідниця, на сьогодні методика викладання психології (далі – МВП) є однією з найменш розроблених галузей наукових знань. Зважаючи на це, виникає потреба більш детально зупинитися на характеристиці МВП як навчальної дисципліни, орієнтованої на педагогічні ВНЗ.

Сучасна наука пропонує розуміти *МВП*, керуючись одним з трьох основних визначень:

1. Це наука про цілі навчання, методи, засоби, способи, форми та прийоми відбору, впорядкування й реалізації учбового процесу, який дозволяє незалежно від конкретних учасників та безпосередніх умов забезпечити досягнення соціально або професійно значущого результату (Семиченко, 2005).

2. Це галузь педагогічної науки, що досліджує закономірності навчання психології; це наука про те, як зацікавити навчанням, захопити ним і навчитися самостійно й творчо опановувати знання (Ляудис, 2003).

3. Це наука про психологію як навчальний предмет та про закономірності процесу навчання представників різних вікових груп (Бадмаев, 1999).

Сутність МВП більш чітко розкривається при детальнішому розгляді її предмету, цілей і завдань.

Предмет МВП теж тлумачиться досить широко, зокрема зустрічаємо такі його розуміння:

1) методи, форми, засоби навчання психології, їх специфіка й особливості [1];

2) специфічні закономірності навчально-виховного процесу, виходячи з яких визначаються цілі, зміст навчання і виховання, виробляється система ефективних педагогічних засобів, необхідних для реалізації цих цілей [6];

3) вивчення найбільш ефективних форм засвоєння студентами науково-психологічних знань, надбання ними психологічних навичок і вмінь, що забезпечують успішність у діяльності й спілкуванні, а також узагальнення досвіду викладання психології як навчального предмету у закладах освіти різного типу [8];

4) методика навчання психологічним знанням й вмінням, методика психологічної освіти й навчання практичним психологічним учінням [2];

5) дисципліна, яка вивчає процес викладання психології, її закономірності, зв'язок з іншими науками з метою підвищення ефективності навчання [4].

Цілі вивчення *МВП* майбутніми психологами [1; 2; 3; 4; 6]:

1. Формувати у студентів уміння психологічно мислити (вміти аналізувати, оцінювати й пояснювати психологічні явища).

2. Оволодівати способами пізнання особистості та поведінки інших людей, трансформуючи теоретичні положення психології у площину конкретних явищ.

3. Опанувати способи розуміння і перетворення умов, які визначають напрямок думок і характер поведінки інших людей.

4. Розвивати здатність застосовувати психологічні знання для наукового пояснення фактів та явищ психіки, для перетворення психіки людини в інтересах її особистості – навчання й виховання, побудови стосунків у соціальних групах, формування колективу та ін.

5. Засвоювати психотехнічні прийоми й способи застосування наукових положень до позитивних змін психіки людини (наприклад, у процесі психологічного консультування, психологічної корекції, у супроводі особистісного зростання людини та ін.).

6. Навчати майбутніх фахівців методичним основам викладання психології і формування психологічної культури особистості в системі загальної та професійної освіти.

Завдання МВП [1; 2]:

1. Ознайомити студентів з двома різними типами організації управління навчально-виховним процесом: традиційним та інноваційним.

2. Надати студентам-психологам знання про специфіку викладання психології як гуманітарної дисципліни.

Слід нагадати, що гуманітарні знання мають ряд специфічних особливостей, зокрема [4]:

1. Предметом психологічної науки виступає особистість, яка постійно змінюється.

2. Пізнання психологічної науки – діалогічний, оскільки і предмет пізнання і той, хто пізнає – особистості.

3. Процес пізнання психологічних явищ потребує не тільки логічного, але й образного та наочно-дійового мислення, уяви.

4. Психологічні знання можна представити у вигляді певної узагальненої структури, яка може не відповідати жорстко певній науковій парадигмі, але бути зручною для конкретних методичних цілей.

3. Сформувати навички й уміння управляти педагогічним процесом.

4. Сприяти розвитку у студентів педагогічних здібностей та прийомів професійної самоосвіти.

Аналіз змісту процесу підготовки майбутніх психологів в умовах ВНЗ до практичної роботи, дозволив виявити ряд **проблем** організаційно-методичного характеру [2; 4; 5; 6]. Ось найбільш розповсюджені з них.

1. Суперечності між теоретичною (“професорською”) психологією та психологічною практикою (“практичною” психологією).

2. Недостатня “культура факту” і відповідно недостатня увага до питань описової та класифікаційної роботи (з фактами).

У сучасній психологічній науці мало розвинута власне психографія (пунктуальне наукове описання реальності, що вивчається), яка, до того ж,

недостатньо забезпечена методологічними і методичними засобами, підручниками, посібниками. Поряд з тим, студентів, особливо молодших курсів, прийнято хвалити за спроби висловити “критичне зауваження”, “власну думку” чи “міркування з приводу...”, а не за скрупульозний і детальний опис не видуманої психологічної події – факту. Може скластися враження, що студента у ході вивчення психол. дисциплін навчають “мистецтву критикувати (не завжди конструктивно) інших” або спритній вербальній комбінаториці.

3. Інформаційна невпорядкованість наукового психологічного апарату.

Навіть зараз відчувається недостатність (чи й відсутність) предметних класифікаторів, добре розроблених алфавітних словників, довідників, атласів з багатьох психологічних дисциплін.

4. Низький рівень психологічної грамотності (компетентності) і культури майбутніх психологів.

Для багатьох майбутніх спеціалістів вища психологічна освіта виступає, по суті, початковою, оскільки, навчаючись у середній загальноосвітній школі, вони не отримували систематичної підготовки з цієї дисципліни. Крім того, наразі з'явилася ще одна проблема: схильність окремих студентів-психологів підпадати під вплив так званої поп-психології. Зокрема, поп-психологічна література приваблює майбутніх фахівців своїм зовнішнім оформленням та змістом, викладеним набагато простіше, ніж у науковій літературі. Аналіз популярних психологічних текстів дозволив дослідникам виділити ряд притаманних їм специфічних особливостей [5]:

- 1) використання повсякденної мови, зрозумілої для пересічного читача;
- 2) адресат поп-психології – людина, яка не має спеціальних психологічних знань;
- 3) теоретичною основою поп-тексту виступає особистий досвід його автора;
- 4) необґрунтованість основних тверджень;
- 5) настанова на отримання швидкого результату (“Навіщо довго чекати?”);

6) наявність прагматичної настанови – на вирішення психологічних проблем, які виникають у споживачів поп-текстів, вдосконалення їх психологічних навичок, розвиток їх психологічної культури;

7) одностайні інтерпретації обговорюваних проблем й одностайні рекомендації щодо їх вирішення;

8) відсутність кордонів між знанням і не-знанням – міфами, забобонами;

9) відсутність критичного аналізу висвітлених поглядів;

10) вільна форма викладання і виражена особистісна складова текстів.

На думку провідного дослідника цієї проблеми І. Мироненко, поп-психологія небезпечна для суспільства, оскільки справляє ірраціоналізуючий вплив на індивідуальних споживачів. Але наука може і повинна нейтралізувати поп-психологію.

5. Проблема побудови змісту психологічної освіти по так званому “предметно-сумативному” принципу.

У процесі навчання студент опановує ряд курсів з психології та суміжних дисциплін, але це не забезпечує ні підготовки кваліфікованого спеціаліста, ні розвитку у нього психологічного (професійного) мислення. Отже, при побудові психологічної освіти повинна враховуватися специфіка як чуттєвого наповнення її змісту (тобто розмірковування про психіку сторонньої людини), так і образного наповнення свідомості майбутнього психолога.

6. Фактичне домінування у підготовці психологів завдання інформаційного озброєння студентів над завданням їх професійного виховання.

7. Особливості сучасних технологій викладання, які полягають у тому, щоб розпочинати навчальні курси обов’язково з загальних, глибоких ідей, котрі пізніше будуть конкретизуватись і “застосовуватись” в окремих ситуаціях.

За такого підходу можуть з’явитися два небажаних варіанти у розвитку майбутніх професіоналів:

1) загальні ідеї можуть бути просто “вивчені”, “взяті на віру”, оскільки вони поки що не викликають у студентів адекватних змістовних уявлень;

2) запам’ятовування загальних ідей не створює умов для виникнення засад особистісного та професійного зростання.

8. Пріоритетна цінність (домінування) професійних знань над професійними вміннями.

Можливо, така ситуація виникла тому, що на відміну від знань, вміння недостатньо добре усвідомлюються й самими фахівцями, вважає Є. Клімов [3].

9. Дисбаланс між настановами на засвоєння і на породження необхідного психологічного знання (тобто психологію потрібно викладати й вивчати так, щоб студент пізніше міг самостійно “застосувати” те, що “вивчив”, а для цього треба, щоб студент не тільки “всотував”, а й “продукував” психологічну інформацію).

10. У зв'язку з культивуванням ринкової ідеології, яка стосується й надання психологічних послуг, відроджується середньовічний звичай приховувати професійні секрети і майстерність, оскільки вони не тільки забезпечують фінансовий прибуток, але й породжують небажаних конкурентів.

У ході вивчення дисципліни “МВП” студентами 3-го курсу (спеціальність “Психологія”) ми намагалися врахувати зазначені труднощі. Розглянемо детальніше її основні програмні положення.

Метою навчальної дисципліни є засвоєння трьох аспектів набуття знань:

1. Навчальний аспект: опанування основ знань з форм і методів організації навчального процесу з психологічних дисциплін.

2. Виховний аспект: стимулювання активного інтересу до психології, формування потреби у трансляції психологічних знань.

3. Розвивальний аспект: розвиток уявлень про себе, як суб'єкта навчальної діяльності, розвиток професійно-важливих якостей особистості (рефлексії, емпатії, комунікативних та експресивно-мовних здібностей).

По закінченню курсу студенти:

повинні знати: теоретичні та практичні засади викладацької діяльності; психологічні теорії навчання та навчальної діяльності; теорію та методику навчання; особливості організації навчання дітей різного віку та дорослих; специфіку викладання у вищій школі; методику викладання теоретичних та прикладних психологічних дисциплін;

повинні вміти: розробляти і проводити різні форми навчальних занять; складати тести, націлені на перевірку поточних знань; використовувати активні методи навчання; здійснювати діагностику педагогічних здібностей, стилів педагогічної діяльності та стратегій педагогічного спілкування; робити висновки про індивідуальні особливості професійної діяльності (для викладача) і здатності до навчання (для студента); ефективно організовувати педагогічне спілкування.

Структурно програма курсу складається з трьох розділів (модулів), які розкриваються у десяти темах лекції та десяти темах семінарів і практичних занять.

У першому модулі **“Характеристика методики викладання психології як навчальної дисципліни”** (теми: “Методика викладання психології як навчальна дисципліна”, “Основні тенденції розвитку і стратегії організації сучасної психологічної освіти”) розглядаються теоретичні засади методики викладання психології як міждисциплінарної галузі знань про те, як зацікавити навчанням, перетворити його на захоплюючу діяльність і як навчити вчитися самостійно та творчо. Демонструються основні тенденції розвитку і стратегії організації психологічної освіти.

У другому модулі **“Методи й організаційні форми викладання психології”** (теми: “Активні методи навчання психології”, “Методичні основи підготовки і проведення лекції з психології”, “Методика підготовки і проведення семінару, практичного і лабораторного занять з психології”, “Методичні засади підготовки і проведення уроку психології у школі”, “Особливості організації та управління самостійною роботою студентів”, “Методичні прийоми забезпечення контролю і оцінки навчальної діяльності студентів”) розкриваються традиційні й інноваційні методи та різні організаційні форми викладання психології, а також проблеми організації самостійної роботи студентів та контролю й оцінювання їх знань.

У третьому модулі **“Психологія суб’єктів навчального процесу у вищій школі”** (теми: “Психологічні особливості сучасного студента”, “Психологічні основи діяльності викладача вищого навчального закладу”) детально

висвітлюються індивідуально-психологічні особливості та специфічні риси суб'єктів навчально-виховної діяльності в умовах вищої школи, а також характер взаємин викладача і студента на різних етапах засвоєння останніми професійних знань, умінь і навичок.

У процесі вивчення МВП застосовуються як традиційні, так й інноваційні *методи* передачі та засвоєння знань

Лекції з МВП є науково обґрунтованим і систематизованим викладом наукової та науково-методичної інформації, яку слід осмислити і запам'ятати. Поряд із використанням інформаційних (інформаційно-роз'яснювальних) лекцій, орієнтованих на монолог викладача та репродуктивне мислення студентів, у навчальний процес залучаються й інноваційні їх форми, зокрема, проблемні лекції (розвивають творче мислення та активізують пошукову, дослідницьку діяльність), бінарні лекції (проблемне викладення матеріалу у діалозі двох викладачів, часто замість другого викладача виступає студент, який вже тривалий час працює над якоюсь науковою проблемою), рідше – лекції-провокації/лекції із заздалегідь запланованими помилками (активізують увагу студентів, розвивають розумову діяльність, формують здатність виступати у ролі експертів).

Семінарські і практичні заняття відбуваються переважно в інтерактивній формі. Часто використовуються імітаційні неігрові методи навчання (аналіз конкретної ситуації; мозкова атака; круглий стіл; дискусія) та імітаційні ігрові методи (переважно інсценування проблемних ситуацій з практики роботи психолога, а також проведення лекцій, семінарів, лабораторних робіт, уроку психології у школі та позакласних заходів з психології для учнів, батьківських зборів, педрад тощо).

Самостійна робота студентів здійснюється у наступних формах: аналіз журнальних статей; асистування викладачу (при підготовці та проведенні лекції, семінарського заняття); підготовка тематичного повідомлення; конспектування першоджерела; рецензування виступу одногогрупника на занятті.

Виконуючи індивідуальні завдання, студенти складають тезаурус з основних тем дисципліни і готують письмову доповідь з обраної проблеми

(наприклад, порівняльний аналіз діяльності практичного психолога у навчальних закладах різного типу; професійна етика практичного психолога; етика стосунків психолога з колегами; розвиток психологічної культури вчителів, учнів, батьків; методична культура викладача психології у школі, коледжі, вищому навчальному закладі тощо).

Висновки. Отже, наведені вище проблеми, пов'язані із вивченням МВП майбутніми психологами, безумовно, не розкривають всіх теоретико-методичних аспектів обраної теми, але засвідчують її актуальність та запитаність у сучасному освітньому просторі.

Навчальна дисципліна “Методика вивчення психології”, яка складається з дванадцяти лекційних та десяти семінарських і практичних занять, націлена на ефективне оволодіння студентами навчальною діяльністю у ВНЗ, на гармонізацію процесу їх підготовки до самостійної фахової діяльності, на забезпечення успішної професійної адаптації майбутніх спеціалістів.

Література

1. Бадмаев Б.Ц. Методика преподавания психологии : учебно-методическое пособие для преподавателей и аспирантов вузов. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 304 с.
2. Карандашев В.Н. Методика преподавания психологии : учебное пособие / В.Н. Карандашев. – СПб. : Питер, 2005. – 250 с.
3. Климов Е.А. О предполагаемых путях развития психологического образования в России / Е.А. Климов // Вестник Московского ун-та. Сер. 14. Психология. – 1998. – №3. – С. 3-15.
4. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии : учеб. пособие / В.Я. Ляудис. – СПб. : Питер, 2003. – 192 с.
5. Мироненко И.А. Поп-психология, или о пользе наук / И.А. Мироненко // Вопросы психологии. – 2008. – №2. – С. 103-108.
6. Педагогика и психология высшей школы : учебное пособие / Ответственный редактор М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 544 с.

7. Семиченко В.А. Методичні проблеми викладання психології у вищій школі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//library.uira.kharkov.ua/](http://library.uira.kharkov.ua/)

8. Стоюхина Н.Ю. Методика преподавания психологии : история, теория, практика : учебное пособие / Н.Ю. Стоюхина. – М. : Флинта : МПСИ, 2009. – 184 с.